

שמעתא אליבא דהלכתא

גליון תק"ד | פרשת שמות | תשפ"ב | קהילת חניכי הישיבות | רמות ב' | ירושלים תובכ"א

שמעתא אליבא דהלכתא

משיעורי הרה"ג יוחנן בורגר שליט"א
מו"ץ וראש כולל הוראה רמות ב'

קטן שהזיק האם הוריו חייבים לשלם על נזקו

א. קטן שנבג או הזיק. ב. המעמיד בהמה על קמת חברו. ג. הטעם שחייב בכח"ז. ד. לא הביא את הבתמה בידים. ה. גדול שהביא קטן למקום הנזק. ו. ילדים שהזיקו תחת שמירה של שמרטף. ז. הזיק על ידי חפץ של גדול. ח. גדול שלח אותו להזיק.

א. קטן שנבג או הזיק

איתא בבב"ק (פ"ג: חרש, שוטה וקטן פגיעתן רעה, החובל בהם חייב והם שחבלו באחרים פטורין. וכן הביא בעל התרומות (שער לו ח"א סי' ג' וח"ב סי' ו') ופירש הטעם כי חשי"ו לאו בני דעת נינהו. והרא"ש (פ"ח סי' ט) כתי' משום דלאו בני עונשים נינהו. וכן נקט הרמב"ם (חובל פי"ד ח"ב), וכתב שאפ"י הגדיל הקטן פטור כי בשעה שחבלו לא היה בן דעת. וכתב הב"י (סי' תכד) שכן משמע מהא דתנן שם גבי עבד שחייב לשלם אחר שישתחרר וכן האישה חייבת לשלם אחר שתגרש, ולא תנן גם חשי"ו. וכן פסק השו"ע (ח"י"מ סי' תכד סעי' ח). דלא כפרש"י (בי"ק צח: ד"ה ואכפיה) וההגהות אשר"י (פ"ח סי' ט) ע"פ האור זרוע דס"ל שקטן שהזיק חייב (כשיהיה לו נכסים). אלא דעי' בט"ז (או"ח סי' שמג ס"ק ב) שכת' שיש משום לפנים משורת הדין לשלם כשיגדל. וכן פסק המ"ב (שם סי' ט). וכתב בשע"צ (אות יח) שהדין כן אפילו ההזיק היה רק בענין גרמי בעלמא. ועי' בשו"ע (ח"י"מ סי' שמט סעי' א) שמ"מ אם הגולה בעין חייב להחזירה לבעליה. ועי' עוד בזה בשמעתא עמיקתא גליון ר"ח שהארכנו בזה. ועיי"ש שיוצא מהפוסקים דדוקא כשהזיק כשהיה בר דעת עליו לשלם משום לפנים משורת הדין.

אבל דכל זה כשהקטן הזיק על דעת עצמו. אבל אם גדול לקחו למקום שעלול להזיק, יש לדון האם יש לחייב את הגדול מחמת שהביאו לשם.

ב. המעמיד בהמה על קמת חברו

איתא בבב"ק (נ"ג: ו) אמר רב המעמיד בהמת חברו על קמת חברו, חייב, מעמיד פשיטא לא צריכא דקם לה באפה אמר ליה אביי לרב יוסף הכישה אמרת לן. ופרש"י מעמיד - משמע שאוחזה בידו ומוליכה לקמה. דקמה לה באפה - שלא משכחה אלא עמדו בפניה לכל צד שלא תלך אנה ואנה אלא לקמה לאכול, הכישה - במקל אמרת לן בההיא דהמעמיד ומשום הכי מיחייב, ע"כ. וכת' הרשב"א (נ"ג: ד"ה המעמיד) דהמעמיד בהמת חברו וכו' אפי"פ שאין הבהמה שלו כיון שהעמידה על הקמה הרי הוא כאילו מאכילה בידים, ומשום הכי פריך פשיטא ומינה דאילו העמיד בהמתו ואפי"פ בהמת חברו על פירות חברו אפי"פ ברה"ר חייב, ולא דמי לאכלה מן הרחבה דפטור (בי"ק י"ט: ע"כ). וכ"כ הרב המגיד (נזקי ממון פי"ד ח"ג) שאפילו היו הפירות ברה"ר חייב המעמיד שאין זה שן שפטרה תורה ברה"ר שחאן המעמיד הוא שחייב, ע"כ.

וכתב הב"י (ח"י"מ סי' צד) דאפי"פ שהתוס' (שם ד"ה המעמיד) כתבו דא"כ לא משתמיט בשום דוכתא דלחייב שן ברה"ר אפי"פ מקרב בהמתו אצל הפירות ומעמידה עליהו, כדברי הרשב"א והרב המגיד נקטינן, דטענת לא משתמיט לאו טענה היא, דמילתא דפשיטא היא דהוי מזיק בידים וליכא לפלוגי ביה בין רשות הרבים לרשות הניזק, ע"כ.

ועי' באבן העזר (או"ח סי' שבה) שהקשה שבשבת מותר להעמיד בהמתו ע"ג העשבים מחוברים אפי"פ שבהמתו תולשת מהקרקע, ומאידך בענין נזיקין בכח"ג חייב נזק שלם דהוי מזיק בידים ולא חשיב גרמא, ויישב דצ"ל דלענין נזיקין הכל תלוי אי בריא הזיקא אי לא, לכן בהעמיד בהמתו ע"ג קמת חברו חייב משום דבריא הזיקא, אבל בשבת הכל תלוי במלאכת מחשבת, עיי"ש. ועי' עוד בחזו"א (או"ח סי' לו ס"ק א' ד"ה החורש) ובכה"ל (סי' שח על סעי' יט סד"ה ק"ף).

ג. הטעם שחייב בכח"ג

ועי' בחזו"א (בי"ק סי' א' ס"ק ז' ד"ה דין) שביאר שהרשב"א הנ"ל שכתב דהוי אדם המזיק, ר"ל דהוי כמו אש למי"ד אשו משום חיציו, ואפי"פ למי"ד אשו משום ממונו הכא חשיב כהצית בגופו, אבל לדעת תוס' הנ"ל הוא מדין שן ופטור ברה"ר, ואפי"פ דהלכות שן לא אמרה תורה אלא בממונו ולא במקרקעין ולא בהוציא בהמת חברו, מעמיד שאני, ונלמד מעמיד קביו מבעלים דלא שמרו והוא בכל חיוב שן. ונראה דאף לתוס' פטור הבעלים בזמן שיש מעמיד, אף בפשע ולא שמר, ואפילו נודע לבעלים אינו חייב לסלקה, ע"כ. ועיי"ש שאין בזה נפקותא אם העמיד בהמת חברו, או בהמת הפקר, או בהמת הקדש. ועי' עוד במנחת פיתים (שם) ובשד"ח (באר בשד"ח) בביאור דברי הרשב"א.

ד. לא הביא את הבהמה בידים

ועי' לעיל שמבואר שהמעמיד בהמת חברו על קמת חברו חייב אם הביאה בידים או שהכישה עליה במקל, אבל אם הוליכה לשם ע"י שעמד לפניה פטור. ועי' ברב המגיד (נזקי ממון פי"ד ח"ג) שתמה על הראב"ד שבהשגות כתב דכן אם הכישה וכל שכן קם לה באפה דחייב. דאדרבה קם לה באפה גרמא בלחוד הוא ופטור, וכ"כ הוא עצמו בפירושו, וכן מוכח בגמרא שם, ופשוט הוא, ע"כ. והרמ"א (שם) פסק כהמגיד משנה דפטור. והחזו"א (שם ד"ה שם) הביא המח' בזה.

ה. גדול שהביא קטן למקום הנזק

מעתה יש לומר שהמביא קטן למקום שהוא עלול להזיק, חייב, כי י"ל דהוי כמעמיד בהמת חברו על קמת חברו, אוכל דוקא בקטן שקרוב לו דהוי שזיק (כגון ילד קטן במקום שיש חפצים שבריים בהישג ידו) הדין כן, דומיא דבהמה שדרכה לאכול דמה"ט הוי כמאכילה בידים, אבל בכח"ג פטור. ולדעת תוס' נראה דבלא"ה פטור, כי לדעתנו אינו חייב בכח"ג אלא מדין שן וזה לא שייך בקטן המזיק כי אינו ממונו.

ובאמת כבר כתי' בדרך זה בפתחי חושן (נזיקין פי"ה הגה פ"ג) בשם הנחלת אליהו (להר"א דושינצר ח"א סי' ע) שהמעמיד קטן על השלחן ושיבר כלים חייב משום מעמיד, כיון דבריא הזיקא הוא. ועיי"ש בפתח"ש שכת' דנראה שאינו חייב אלא כשהעמידו על השלחן או ע"ג כלים, אבל כשעלה מעצמו אפי"פ שהוא הביא הקטן לבית חברו, ואפילו שלא ברשות, אין דינו כמעמיד, דלא גרע מקם לה באפה שאינו אלא גרמא. ולסברת תוס' הנ"ל שחויב מעמיד הוא מדין שן אין מקום לחייב, כי לא מצינו חיוב שן אלא בממון המזיק ואילו קטן לאו בכלל ממונו, ע"כ.

ובתשובות והנהגות (ח"ג סי' תע"ג) הביא גם דברי הנחלת אליהו ושוב צידד דאף שמצד היותו בנו לא חייבתו תורה בשמירה, מ"מ אכתי מצד היותו כאפוטרופוס עכ"פ מוטל עליו לשמרו, וכמו דעל נכסי הקטן מעמידים אפוטרופוס לשמור שלא יזיקו ואם הזיקו האפוטרופוס חייב, ועל כן קטן שאין לו דעת כלל ויש רשלנות מצד אביו דידוע ומצוי שהבן יזיק, אף שאינו ודאי, אם הזיק חייבים לשלם נזקו. ועיי"ש (ח"ד סי' ש"ה) שחזר בו מסברא זו ושוב נקט לחייב כסברת הנחלת אליהו. וסיים דכל זה מדינא, אבל מכיון שהבן עצמו ראו לו לשלם כשהגדיל, וי"א שחייב מדינא, ומכיון שעלולים לשכוח וישארו ח"ו בעל חוב ויש בזה עונשי שמים, לכן ראוי שהאב יתפשר וישלם כדי לפטור הבן מחיובו, אחר שמייסרו ומזהירו לא לעשות כן, ע"כ. ועי' בוישב משה (ח"ב סי' א' אות ז' ד"ה כעת) שהביא בשם בעל המנחת יצחק זצ"ל שדעתו נוטה לחייב את הגדול אם הקטן לא הגיע לחינוך כי הגדול הוא בשלל מזיק כמו שמצינו לענין מסור בסמ"ח דהמראה לאנס חייב. ועי' להלן אות ח'. ובקובץ דרכי הוראה (ח"א סי' לא) הובא ב"מ הגר"י וייס שליט"א לפטור כיון דלא דמי למעמיד בהמת חברו על קמת חברו, כיון שבבהמה זה טבעה ודרכה לאכול והוי כמו שהאכילה בידים, עיי"ש. אולם עי' בינמא (נ"ה) דאמר אביי אמרה לי אם רביתייה דינוקא מיא חמימי כו', גדל פורתא תבורי מאני. ופרש"י להפקיר לו כלים לשבר ולמלאות אתותו, ע"כ. ומבואר ששבירת כלים הוא בכלל רבתייהו של קטן.

פניני הלכה

האם הנוגע בגופו אחר רחיצה צריך ליטול ידיו

א - כתב המרדכי (פ"ח דברכות סי' קצ"ד) - ואלו ז' דברים הצריכים נטילה אחריהם, ההולך בין המתים, ההולך מבית המרחץ, הנוטל צפרניו, החולץ מנעלים, הנוגע ברגליו, והחופף ראשו, וההולך מבית הכסא. וכיוצא באלה **בתשב"ץ קטן** (פסקי מהר"ם מרוטנבורג - סי' רע"ו) **ובכל בו** (סי' כ"ג דין ה' הל' נט"ו) בשם הר"מ ע"ש. וכתב האורחות חיים (נטי"ו סי' ק"ה) ומי שעשה אחת מכל אלו ולא נטל, אם ת"ח הוא תלמודו משתכח, ואם בור הוא יוצא מדעתו. והך רחיצה אינה צריכה שיעור, ולא כח אדם, ואינו מברך, אלא משום נקיות.

וכתב עוד המרדכי (שם סי' קצ"ה) - ועל הדברים הצריכים נטילה אשר שאלת אם סגי בנקיון בעלמא בלא מים, דבר שא"א להתברר בריאה ברורה און לעשות פרוקא לסכנתא, וטוב להחמיר ליטול במים. ע"כ. וכן איתא בתשב"ץ ובכל בו הנוכחים.

והביא דבריהם בב"י (סי' ד'). וכ"כ לדינא בשו"ע (סי' ח) - אלו דברים צריכים נטילה במים, הקם מהמיטה, והיוצא מבית הכסא ומבית המרחץ, והנוטל צפרניו, והחולץ מנעליו, והנוגע ברגליו, והחופף ראשו וכו', ומי שעשה אחת מכל אלו ולא נטל, אם ת"ח הוא תלמודו משתכח, ואם אינו ת"ח יוצא מדעתו.

וביאר המג"א (סי' ק"ה) דמי"ש במים ר"ל ולא במידי דמנקי. וכ"כ הט"ז (סי' ק"ה). וביאר הפמ"ג דלתפילה די בבקיון בעפר, אבל סכנה יש עד שיטול במים.

ב - וכתב הב"י (סי' ד') משמיה דתשובת הרשב"א (ח"א סי' תשי"ח וקצ"א) ששאל כלשון הזה אנו צריכים לזיזר בנפילה או באכילה שלא ליגע במקום הטינופת, איזה נקרא מקום הטינופת. והשיב מסתברא שלא במקום הטינופת ממש אלא אפי"פ שוק וירך ומקומות המכוסים באדם לפי שיש שם מלמולי זיעה, וכן מרחך בראשו, אבל מקומות הגלויים שבראשו ובפניו, ובמקום המגולה שבורעותיו אין זה מקום הטינופת, שאין שם צואה וזיעה וכן נוהגים.

וכ"כ לדינא בשו"ע (שם סכ"א) - צריך לזרז בתפילה או באכילה שלא יגע בשוק וירך ובמקומות המכוסים באדם, לפי שיש שם מלמולי זיעה, וכן שלא להחך בראשו, אבל במקומות המגולים שבראשו ובפניו, ובמקום המגולה שבורעותיו אין להקפיד.

והנה כיון דדין הנוגע מקומות המכוסים הוא מחמת לכלוך שיש שם, י"ל דאם נגע במקומות המכוסים שבו זמן שהיה גופו נקי ולא נשאר בו שום טינוף, כגון לאחר רחיצה, אי"צ ליטול ידיו. וכ"כ בכה"ח (לגרי"ח סופר זצ"ל - סי' ק"ה) משמיה דהגר"י פלאגי זצ"ל (בתשובה שבסוף רוח חיים ח"ב).

אולם בתורה לשמה (סי' י"ג) כתב דכיון דהצריכו רבנן נטילה בנוגע במקומות המכוסים לא פלוג רבנן בין אם רחץ כל גופו קודם שנגע ובין אם לא רחץ, אלא כל שנגע במקומות המכוסים אחר שניגע גופו צריך נטילה עיי"ש. וכ"כ בפשיטות בא"א מבטושאטש (סי' ד' סכ"א).

ג - והנה מהראשונים וסידור דברי השו"ע, נראה דדין הני דברים דהזכרו בס"ח, ודין מקומות המכוסים, תרי ענינים נינהו. דנוגע במקומות המכוסים הוא רק לענין תפילה ואכילה, משא"כ הנך.

וא"כ י"ל דאף להאחרונים דהנוגע במקומות המכוסים בעודם נקיים, אי"צ נטילה, ח"מ במקומות המכוסים בעודם נקיים, אבל בנוגע ברגליו עיי"ש הוא ואפי"פ בנוגע בהם בעודם נקיות צריך נטילה.

ואכן בפמ"ג (או"ח סי' כ"ה) דלא דאפי"פ דבמקומות הגלויים שבראשו ובפניו יכול לגעת, מ"מ ברגלו אפי"פ הולך כך אסור.

וכ"כ המור וקציעה (סי' ד') דברגלים פשיטא אפילו הם רחוצים רוח זוהמא דבקה בהן.

וכיוצא"כ כתב בתורה לשמה (סי' י"ג) דאפי"פ דהנוגע במקומות המכוסים בעודם רטובים מן המים שרחצם אי"צ נטילה (דבכ"ה"ג ליכא משום לא פלוג כיון דעודם רטובים), מ"מ ברגליו אפי"פ שנגע בהם מיד אחר הרחיצה בעוד רגליו רטובות, צריך ליטול ידיו, דטומאת הרגלים אינה מחמת מלמולי זיעה לחוד, אלא דרוח רעה שורה עליהם. וכ"כ בספרו רב פעלים (או"ח ח"ב סי' ד').

